

Medžiagos aprašas

Pavadinimas: Tekstų tipai ir žanrai (samprotavimo rašinys problemine tema). I. Teksto kūrimo taisyklės.
Dalykas: Lenkų tautinės mažumos gimtoji kalba ir literatūra
Klasė: III gimnazijos klasė
Pasiekimų sritis: žr. pasiekimų raida: Rašymas ir teksto kūrimas (C) Kuriam tekstus, iš esmės atsižvelgdami į temą, problemą, tikslą, komunikavimo situaciją, adresatą. Pasirenka atitinkamą teksto žanrą ir tipą, laikosi jo pagrindinių reikalavimų. Pasirenka tinkamą raišką, iš dalies laikosi kalbos stiliaus reikalavimų (C1.1.3). Logiškai ir nuosekliai plėtoja probleminę teksto temą ir mintį, naudodamasis sukauptomis žiniomis ir patirtimi. Tinkamai ir pagrįstai įterpia citatas ir kitų autorių mintis į savo kuriamą tekstą. Iš esmės motyvuotai išskiria pastraipas, laikosi teksto loginės struktūros. Daugeliu atvejų pastraipoje laikosi minčių dėstymo logikos, iš esmės paisyrišumo (formaliojo ir semantinio) reikalavimų (C1.2.3). Siekdamas vienareikšmiškumo, preciziškumo, vaizdingumo ir teksto estetikos iš esmės tinkamai ir tikslingai vartoja abstrakčią ir specifinę leksiką, gramatines konstrukcijas, vaizdingus žodžius ir frazes, citatas, meninės kalbos priemones (C1.3.3). Taiko daugumą rašybos, gramatikos ir skyrybos taisyklių. Tinkamai vartoja bendrinės kalbos leksiką, iš esmės paisyrišumo stiliaus reikalavimų (C2.2.3). Dažniausiai tikslingai pasirenka ir taiko [...] rašytinio teksto kūrimo ir tobulinimo strategijas. Naudojasi įvairiais šaltiniais plėtodamas temą ir argumentuodamas teiginius. Redaguodamas tekstus taiko sukauptas kalbos žinias, daugeliu atvejų naudojasi įvairiais informacijos šaltiniais. Saugodamas autorių teises daugeliu atvejų nurodo perteikiamos informacijos ir vaizdinės medžiagos šaltinį (C3.1.3). Kalbos pažinimas Plėtoja žodyną vartodamas abstrakcinę ir specifinę leksiką, susijusią su literatūros ir kultūros probleminėmis temomis. Aptaria leksikos plėtotės būdus ir naujų žodžių atsiradimo priežastis, pateikia pavyzdžių (D2.2.3). Tikslingai pasirenka leksines ir gramatines kalbinės raiškos priemones, atsižvelgdamas į stiliaus reikalavimus. Redaguodamas savo tekstą atpažįsta ir taisyrišumą daugumą tipinių klaidų (D2.3.3). Tikslingai naudojasi įvairiais spausdintiniais ir skaitmeniniais kalbos žodynais, kitais šaltiniais ir mokymosi priemonėmis (D4.2.3).
Mokymo(si) turinio tema: Rišlaus teksto kūrimas ir redagavimas.
Ilgalaikio plano dalis (nurodoma kokios temos/-ų prieš tai buvo mokomasi) Rašymas ir teksto kūrimas
Valandų skaičius nurodytas ilgalaikiame plane: 2

<p>Mokymosi uždaviniai (pamatuojami) ir vertinimo kriterijai: Kurdami tekstus mokiniai suskirsto tekstą į pastraipas; apibrėžia pagrindinę pastraipos mintį; sudaro teisingą rašinio pastraipą; naudoja tinkamą žodyną, kad užtikrintų pastraipos ir viso teksto nuoseklumą; nurodo ir įvardija atskirus rašinio elementus (įvadas, plėtra, išvada; tezė, hipotezė, argumentas, pavyzdys, kontekstas); formuluoja tezę ir hipotezę; rašo įtikinamus argumentus ir kontrargumentus; parenka tinkamus argumentų pavyzdžius; parenka funkcinius ir įvairius kontekstus; apibrėžia temos raktinius žodžius; vartoja abstrakčią leksiką; naudoja įvairias sintaksines struktūras; rašo taisyklingai su skyrybos ženklais ir rašyba.</p>
<p>Galimi mokymo(si) metodai, siūloma veikla: Įtraukianti paskaita, darbas grupėse, teksto analizė, rezultatų pristatymas ir diskusija, refleksija.</p>
<p>Turinys, pateikiamas tekstu su nuorodomis: I. Teksto kūrimo taisyklės. II. Rašinio kompozicija. III. Argumentas ir pavyzdys rašinyje. IV. Kaip suprasti rašinio temą? V. Rašinio kalba ir stilius.</p>
<p>Užduotys, skirtos pasiekti mokymosi uždavinių: užduočių rinkinys (formuojamasis vertinimas, vertinimas taškais, vertinimas pažymiu pagal instrukciją).</p>
<p>Užduotys, skirtos vertinimui ir įsivertinimui klausimai įsivertinimui: Paaiškinu, kas yra teksto nuoseklumas. Suskirstau kažkieno tekstą į pastraipas. Kuriu nuoseklią pastraipą. Kuriu nuoseklų tekstą, susidedantį iš kelių pastraipų. Vartuju žodyną, kuris užtikrina teksto nuoseklumą. Nurodau ir įvardiju kompozicines rašinio dalis. Formuluoju tezę arba hipotezę. Redaguoju rašinio įvadą tam tikra tema. Redaguoju rašinio pabaigą tam tikra tema. Redaguoju argumentus ir kontrargumentus. Argumentams renkuosi tinkamus pavyzdžius. Rašinio temoje apibrėžiu raktinius žodžius. Pasirenku kontekstus, atitinkančius priimtą samprotavimo liniją. Naudoju stilių, atitinkantį mano išraišką. Pastebiu ir taisau kalbos klaidas. Taisyklingai vartuju žodyną atitinkanti lenkų kalbos stiliui. Teisingai naudoju skyrybos ženklus.</p>
<p>Namų darbai (jei reikia, nurodykite, kokius namų darbus mokiniai turėtų atlikti): Žr. Mokymo(si) medžiagą.</p>
<p>Siūloma papildoma medžiaga / literatūra / skaitmeninės mokymo priemonės (SMP): Wielki słownik języka polskiego: https://wsjp.pl/ Cogito dla Polonii https://muzeumpolonii.uw.edu.pl/?page_id=1209 Matura na maksa https://www.youtube.com/@Maturanamaksa/featured Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego https://cke.gov.pl/egzamin-maturalny/egzamin-maturalny-w-formule-2023/informatory/</p>

Kuziak, M., Rzepczyński S., Jak pisać?, Bielsko-Biała 2007.
Reikalingi materialiniai ir technologiniai ištekliai: Šiuolaikinės lenkų kalbos žodynai, prieiga prie interneto.
Pateikta konkreči medžiaga, kurią galima naudoti pamokoje (užduočių lapai, veiklų planai): užduočių lapas, veiklų planas

ROZPRAWKA – KROK PO KROKU

Temat 1.

Zasady komponowania tekstu

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy ciąg niepowiązanych zdań [**Załącznik A1**]. Prosi uczniów o ich odczytanie, a następnie pyta, czy wyświetlony ciąg zdań można nazwać dobrym tekstem.

Uczniowie powinni zauważyć, że brakuje tu spójności, zdania nie łączą się ze sobą; nie wiadomo, gdzie kończy się i gdzie się zaczyna kolejna myśl. Pojawia się tu wiele wątków, połączonych tematycznie, ale nieuporządkowanych strukturalnie. Prowadzi to do nieporozumień – można np. odnieść wrażenie, że Adam Mickiewicz był twórcą renesansowym.

2. Nauczyciel wyświetla i odczytuje temat lekcji: **Zasady komponowania tekstu** oraz cele lekcji.

Uczeń:

- dzieli tekst na akapity;
- komponuje spójny akapit;
- określa myśl przewodnią akapitu;
- komponuje spójny tekst złożony z kilku akapitów;
- stosuje słownictwo zapewniające spójność tekstu.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przypomina zasady budowania spójnego tekstu. Ponadto zwraca uwagę, że spójność należy także zachować wewnątrz zdań, jak również pomiędzy zdaniami i akapitami.

Nauczyciel może także poprosić uczniów, aby przypomnieli te zasady. Mogą skorzystać np. z informacji zamieszczonych na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej

<https://zpe.gov.pl/a/przeczytaj/DhyROhV4q>

Spójność tekstu to cecha, która sprawia, że odróżniamy dany tekst od przypadkowego ciągu zdań. Dzięki spójności możemy zrozumieć tekst.

Wyróżniamy spójność globalną (na poziomie gramatycznym) i spójność lokalną (na poziomie treści).

Spójność osiągamy za pomocą wyrazów i wyrażeń spajających tekst. Należą do nich:

- spójniki, np. *i, ale, natomiast, więc*;
- wyrażenia spajające (tzw. spójniki wtórne), np. *przy tym, na przykład, inaczej mówiąc*;
- zaimki względne, np. *jak, gdzie, kiedy*;

- wyrażenia nawiązujące i porządkujące, np. *po pierwsze, po drugie, za zakończenie, z kolei przejdę do*
- synonimy i wyrażenia synonimiczne, np. *radość – uczucie; walczyć – toczyć bój; Antygona – córka Edypa; Wokulski – on*

Warunkiem koniecznym spójności tekstu jest jednolitość tematyczna sekwencji wypowiedzi. Polega ona na tym, że każde kolejne zdanie (akapit) musi zawierać jakąś minimalną choćby część informacji, która została podana w jednym z poprzedzających zdań (akapitów).

2. Uczniowie wykonują zadanie na spójność tekstu (**Załącznik B1**). Przy okazji nauczyciel może sprawdzić, czy uczniowie rozpoznają utwory, do których odnoszą się zdania.

Uczniowie wykonują zadanie indywidualnie. Następnie chętne (lub wyznaczone przez nauczyciela) osoby odczytują swoje propozycje, omawiając zastosowane sposoby osiągnięcia spójności.

3. Nauczyciel (lub chętny uczeń) przypomina, czym jest akapit i jaka jest jego rola w budowie tekstu.

Akapit – jest to podstawowa jednostka kompozycyjna tekstu. Akapit wyróżniamy graficznie i zawsze rozpoczynamy od nowej linii. Akapit powinien zawierać jedną myśl. Podział tekstu na akapity pozwala odczytać tok rozumowania autora. Dzięki akapitom łatwiej jest odczytać tekst. Akapit ma budowę trójdzielną. Składa się z:

- części początkowej, która może wprowadzać temat akapitu, może też zawierać nawiązanie do poprzedniego akapitu, dzięki czemu łatwo jest zachować spójność tekstu
- część rozwijającą, która stanowi centrum akapitu, czyli przedstawia zasadniczą myśl; akapit nie powinien zawierać zdań niezwiązanych z tą myślą
- część podsumowującą lub nawiązanie do kolejnego akapitu

4. Nauczyciel pokazuje uczniom zasady budowy akapitu na przykładzie tekstu złożonego z trzech akapitów. Wskazuje zdania, które stanowią przewodnią myśl każdego akapitu, oraz mechanizmy spójności (zaimek *je* w pierwszym zdaniu 2. akapitu odnosi się do rzeczownika kończącego akapit poprzedni – przestrzenie szpitalne; w akapicie 3. zaś spójność na poziomie treści zapewnia zdanie 1., które odsyła do tematy całego tekstu – wpływu kolorów na psychikę człowieka).

jeden akapit = jedna myśl

Zdaniem Nikosa A. Salingarosa, teoretyka architektury i matematyka, **środowiska, które nie dostarczają nam bogatej stymulacji zmysłowej, wywołują objawy przypominające wiele chorób.** W ograniczonych przestrzeniach, odcięci od zewnętrznych bodźców albo w miejscach wypełnionych kolorami budzącymi niepokój, np. kolor biały w nadmiarze, czujemy się, jakbyśmy przeszli udar mózgu albo załamanie nerwowe. Takie właśnie są sterylne, białe przestrzenie szpitalne.

główna myśl – człowiek potrzebuje środowiska, które go stymuluje

Najprościej byłoby je przemałować, dodać kolory, które pozytywnie wpływają na nasze nastroje i zachowania. Jednak **wciąż niewiele wiemy o tym, jak kolory wpływają na funkcjonowanie mózgu**, a wcześniejsze ustalenia nie zawsze się sprawdzają. Tak było z tzw. różem izby wytrzeźwień. W latach 70. ubiegłego wieku sądzono, że intensywnie różowy kolor wycisza pobudzonych aresztantów i więźniów. Jednak badania tego nie potwierdziły.

główna myśl – wpływ kolorów na funkcjonowanie mózgu

Wpływ koloru na psychikę człowieka ma swoje uzasadnienie ewolucyjne i miało wpływ już na życie naszych przaprzodków. Na przykład potrafimy rozróżnić więcej odcieni zieleni niż innych kolorów, co może być pozostałością po czasach, gdy człowiek musiał dostrzec groźne, zielone węże pełzające po zielonych trawach i liściach. Ludzki zmysł wzroku i mózg rozwijały się od czasów życia na afrykańskiej sawannie, by dostrzegać drobne szczegóły, takie jak kolor czy kontrast.

główna myśl – ewolucyjne uzasadnienie wpływu kolorów na ludzką psychikę

Lub: Nauczyciel wyświetla fragment tekstu zbudowany z trzech akapitów (**Załącznik B2**). Prosi uczniów, aby w każdym akapicie wskazali główną myśl oraz elementy wskazujące na spójność między akapitami.

5. Nauczyciel prosi uczniów, aby przeczytali uważnie tekst Jana Parandowskiego „Alchemia słowa” (**Załącznik B3**) i w parach ustalili, w jaki sposób należy podzielić tekst na akapity. Nauczyciel wyświetla na tablicy tekst w wersji edytowalnej. Uczniowie proponują granice akapitów. Uzasadniają swoje decyzje, wskazując na przykład główną myśl akapitu.
6. Nauczyciel przypomina słownictwo zapewniające spójność między akapitami. Może przygotować prezentację lub rozdać uczniom bank przydatnych zwrotów.

Słownictwo

→ **zapowiadające porządek wypowiedzi**

Najpierw zastanowię się nad znaczeniem... ; Proponuję najpierw rozważyć, czym jest... ; Jest kilka kwestii, które można rozważyć...

→ **informujące o rozpoczynaniu nowej myśli**

Zacznę od... ; W pierwszej kolejności... ; Punktem wyjścia do moich rozważań jest... ; Na wstępie zastanowię się nad... ; Stanowisko to potwierdzają również... ; Przejdę do kolejnego zagadnienia... ; Odniosę się do kolejnego przykładu... ; Warto przywołać kolejny przykład... ; Dodatkowym argumentem jest... ; Z tego wynika, że... ; Z tego też powodu... ; Jest to jeden z dowodów na... ; Nie sposób nie zauważyć, że... ; Wszystko wskazuje na to, że... ; Warto zaznaczyć, że...

→ **wprowadzające cytaty, odwołujące się do cudzych sądów lub opinii**

Odzwierciedleniem tego stanowiska są słowa...; Podobnych dowodów dostarczają nam przykłady wypowiedzi...; Świadczy o tym następujący cytat: „...”, Świadczą o tym następujące słowa bohatera: „...”; Swój argument poprze wypowiedzią pisarza/pisarki: „...”

→ **podsumowujące rozważania**

W świetle przedstawionych rozważań...; Jak wynika z przytoczonych argumentów/ faktów/ dowodów...; Zebrane przykłady potwierdzają...; W świetle zebranych dowodów...; Wszystkie przedstawione przykłady wskazują/pozwalają sądzić, że...; Na zakończenie warto podsumować...

6. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy tekst z początku lekcji (**Załącznik B4**). Uczniowie w grupach tworzą na jego podstawie krótki tekst złożony z 3-4 akapitów dotyczący motywu codzienności w literaturze. Można także zaproponować konkretny temat, np. „Obrazy codzienności w literaturze dawnej”. Nauczyciel prosi, aby przed przystąpieniem do wykonywania zadania zastanowili się nad myślą przewodnią każdego z akapitów. W tym celu można najpierw wspólnie podkreślić w temacie i tekście słowa / pojęcia, wokół których będzie budowana zasadnicza myśl akapitu. Należy także zwrócić uwagę uczniów na konieczność stosowania słownictwa zapewniającego spójność zarówno wewnątrz akapitów, jak i pomiędzy akapitami, a także rozwinięciu niektórych treści.

Następnie poszczególne grupy prezentują swoje prace. Pozostali uczniowie oceniają, czy prezentowane teksty są spójne.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i przypomina jej cele. Uczniowie w swobodnej rozmowie wymieniają korzyści wynikające z umiejętności tworzenia spójnych tekstów. Jednocześnie zwracają uwagę na konsekwencje dla czytelników wynikające z niskich umiejętności autora tekstu w tym zakresie.
2. Uczniowie samodzielnie zaznaczają kryteria sukcesu, które osiągnęli.

Kryteria sukcesu	Wspaniale	Średnio	Słabo	Komentarz (nad czym muszę popracować)
Wiem, na czym polega spójność tekstu				
Potrafię podzielić cudzy tekst na akapity				
Potrafię określić główną myśl akapitu				
Potrafię skomponować spójny akapit				
Potrafię skomponować spójny tekst złożony z kilku akapitów				
Potrafię zastosować słownictwo zapewniające spójność tekstu				

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik A1

Przeczytaj uważnie informacje wyświetloną na tablicy. Czy twoim zdaniem można ją nazwać spójnym tekstem? Uzasadnij odpowiedź.

Codziennosc to zbiór tematów i motywów odnoszących się do opisów zwykłego ludzkiego życia. W wielu epokach twórcy chętnie opisywali codzienność. Życie można ukazywać w jego najprostszych, powszechnych przejawach. Realizm to nurt w literaturze postulujący ukazywanie wiernego, realistycznego, prawdopodobnego i typowego dla danej epoki obrazu świata. Jan Kochanowski realizuje program renesansowego humanizmu. *Człowiekiem jestem i nic, co ludzkie, nie jest mi obce* – zgodnie z tą maksymą renesansowi twórcy pokazywali życie w jego różnych wymiarach. Adam Mickiewicz w „Panu Tadeuszu” pokazał życie szlachty na Litwie – powszednie zajęcia i obyczaje.

Załącznik B1

Ułóż spójne wypowiedzi z podanych zdań. Wyeliminuj powtórzenia. Zastosuj różne mechanizmy spójności w każdym z podpunktów (np. synonimy, zaimki względne, spójniki itp.).

a) Krzeszowska widzi, jak córka Stawskiej bawi się lalką. Jest pewna, że córka Stawska ukradła lalkę. Wzywa policję. Lalka zostaje zabrana jako dowód w sprawie.

b) Justyna Orzelska – cioteczna siostrzenica Benedykta. Mieszka w Korczynie. Odważna, niezależna. Odrzuca oświadczyzny Teofila Różyca. Wybiera głęboką i prawdziwie szczerą miłość Jana Bohatyrowicza.

c) Herakliusz Billewicz w testamencie zapisał majątek wnuczce – Aleksandrze Billewiczównie. Aleksandra Billewiczówna miała zostać żoną Andrzeja Kmicica. Andrzej Kmicic był synem przyjaciela Herakliusza Billewicza. Andrzejowi Kmicicowi Herakliusz Billewicz zapisał Lubicz.

Przykładowe rozwiązanie:

a) Kiedy Krzeszowska widzi, że córka Stawskiej bawi się lalką, jest pewna, że dziewczynka ją ukradła. Wzywa policję i zabawka zostaje zabrana jako dowód w sprawie.

[Bolesław Prus „Lalka”]

b) W Korczynie mieszka cioteczna siostrzenica Benedykta – Justyna Orzelska. Jest kobietą odważną i niezależną, dlatego też odrzuca oświadczyzny Teofila Różyca i wybiera głęboką i prawdziwie szczerą miłość Jana Bohatyrowicza.

[Eliza Orzeszkowa „Nad Niemnem”]

c) Aleksandra Billewiczówna miała zostać żoną Andrzeja Kmicica, który był synem przyjaciela jej dziadka – Herakliusza Billewicza. Stary Billewicz na mocy testamentu majątek zostawił wnuczce, zaś Andrzejowi Kmicicowi zapisał Lubicz.

[Henryk Sienkiewicz „Potop”]

Załącznik B2

Przeczytaj uważnie fragment tekstu złożony z trzech akapitów. W każdym określ główną myśl oraz wskaż elementy łączące poszczególne akapity.

Zdaniem Nikosa A. Salingarosa, teoretyka architektury i matematyka, środowiska, które nie dostarczają nam bogatej stymulacji zmysłowej, wywołują objawy przypominające wiele chorób. W ograniczonych przestrzeniach, odcięci od zewnętrznych bodźców albo w miejscach wypełnionych kolorami budzącymi niepokój, np. kolor biały w nadmiarze, czujemy się, jakbyśmy przeszli udar mózgu albo załamanie nerwowe. Takie właśnie są sterylne, białe przestrzenie szpitalne.

Najprościej byłoby je przemalować, dodać kolory, które pozytywnie wpływają na nasze nastroje i zachowania. Jednak wciąż niewiele wiemy o tym, jak kolory wpływają na funkcjonowanie mózgu, a wcześniejsze ustalenia nie zawsze się sprawdzają. Tak było z tzw. różem izby wytrzeźwień. W latach 70. ubiegłego wieku sądzono, że intensywnie różowy kolor wycisza pobudzonych aresztantów i więźniów. Jednak badania tego nie potwierdziły.

Wpływ koloru na psychikę człowieka ma swoje uzasadnienie ewolucyjne i miało wpływ już na życie naszych przaprzodków. Na przykład potrafimy rozróżniać więcej odcieni zieleni niż innych kolorów, co może być pozostałością po czasach, gdy człowiek musiał dostrzec groźne, zielone węże pełzające po zielonych trawach i liściach. Ludzki zmysł wzroku i mózg rozwijały się od czasów życia na afrykańskiej sawannie, by dostrzegać drobne szczegóły, takie jak kolor czy kontrast.

Rozwiązanie zadania:

Główna myśl oraz wyraz spajający oznaczona pogrubieniem

Zdaniem Nikosa A. Salingarosa, teoretyka architektury i matematyka, **środowiska, które nie dostarczają nam bogatej stymulacji zmysłowej, wywołują objawy przypominające wiele chorób**. W ograniczonych przestrzeniach, odcięci od zewnętrznych bodźców albo w miejscach wypełnionych kolorami budzącymi niepokój, np. kolor biały w nadmiarze, czujemy się, jakbyśmy przeszli udar mózgu albo załamanie nerwowe. Takie właśnie są sterylne, białe przestrzenie szpitalne. **[główna myśl: człowiek potrzebuje środowiska, które go stymuluje]**

Najprościej byłoby **je** przemalować, dodać kolory, które pozytywnie wpływają na nasze nastroje i zachowania. Jednak **wciąż niewiele wiemy o tym, jak kolory wpływają na funkcjonowanie mózgu**, a wcześniejsze ustalenia nie zawsze się sprawdzają. Tak było z tzw. różem izby wytrzeźwień. W latach 70. ubiegłego wieku sądzono, że intensywnie różowy kolor wycisza pobudzonych aresztantów i więźniów. Jednak badania tego nie potwierdziły. [**główna myśl: wpływ kolorów na funkcjonowanie mózgu; zaimek je odnosi się do rzeczownika kończącego akapit poprzedni – przestrzenie szpitalne**]

Wpływ koloru na psychikę człowieka ma swoje uzasadnienie ewolucyjne i miało wpływ już na życie naszych przaprzodków. Na przykład potrafimy rozróżniać więcej odcieni zieleni niż innych kolorów, co może być pozostałością po czasach, gdy człowiek musiał dostrzec groźne, zielone węże pełzające po zielonych trawach i liściach. Ludzki zmysł wzroku i mózg rozwijały się od czasów życia na afrykańskiej sawannie, by dostrzegać drobne szczegóły, takie jak kolor czy kontrast. [**główna myśl – ewolucyjne uzasadnienie wpływu kolorów na ludzką psychikę; spójność na poziomie treści zapewnia zdanie 1., które odsyła do tematy całego tekstu – wpływu kolorów na psychikę człowieka**]

Załącznik B3

Podziel tekst na akapity. Uzasadnij, czym kierowałeś się, wykonując zadanie. Zaznacz elementy spajające tekst oraz określ główną myśl każdego akapitu.

Jan Parandowski „Alchemia słowa”

Słowem opanował człowiek przestrzeń i czas. Ono wyodrębniało przedmioty z chaosu zjawisk, dawało im kształt i barwę, zbliżało lub oddalało, mierzyło. W nim ocknęły się zdarzenia, chwile, godziny, lata, terażniejszość, przyszłość i przeszłość. Lecz samo słowo ledwo wymówione przemijało i musiało być na nowo powtórzone, by istnieć, jeśli usta milczały. Nie istniało poza człowiekiem mówiącym, a jedyną przestrzenią, jaką mogło pokonać, była ta, którą zdołał przebyć ludzki głos. Słowo to budulec literatury, szlachetny i pospolity zarazem. Ani kamień, drzewo, metal, którymi się posługuje architektura i rzeźba, ani farby, którymi rozporządza malarstwo, ani dźwięki wydobyte z instrumentów jako materiał twórczy muzyki, nie mogą się porównać z tajemniczym dostojnością słowa. Przez wiele pokoleń, niekiedy przez wszystkie wieki ich kultury, podejmowano nieustannie ten sam temat, ten sam motyw, ten sam obraz, tę samą przenośnię, nawet ten sam zwrot, aby szukać nowego układu słów, nowej frazy poetyckiej. Trzeba się dobrze wmyśleć, wpatrzeć, wsłuchać, aby zauważyć subtelny różnicę tam, gdzie w pierwszej chwili dostrzegano kopię. Była to epoka ucha. Każdy wiersz czy każde zdanie prozy rozważano przede wszystkim w organach głosu. Poezja krążyła bardziej w żywym słowie niż w książce. Książka była droga i rzadka. Podręczną biblioteczkę, wybór z ulubionych poetów nosiło się w pamięci. Staranna dykcja recytatorów i aktorów objawiała zarówno doskonałość, jak i niedostatki utworów. Z wynalezieniem druku zamknęła się epoka ucha. Zarówno w odczuwaniu poezji, jak i w jej tworzeniu kształt graficzny zdobył znaczną przewagę. Druk odebrał literaturze pięknej niejedną z jej uroków, których tak wiele kryło się w dawnych rękopisach. Książka, rozchodząca się w

tysiącach egzemplarzy, całkowicie do siebie podobnych i bezosobistych, ma w sobie pospolitość masowej produkcji. Jednak poeci dawno już zobojętnieli na szatę graficzną, w jakiej pojawiają się ich utwory. Większość tak pragnie je rozpowszechnić, że marzą tylko o tym, by pojawiły się w gazecie, pomieszane z kroniką wypadków i ogłoszeniami, wytłoczone zużyтыми czcionkami na ordynarnym papierze, który jutro będzie się walał na śmietniku. Słowo pisane jest odarte ze swego naturalnego środowiska: głosu, mimiki, gestu. Jest zawsze czymś więcej albo czymś mniej – hiperbolą albo elipsą – zacieśnia i kondensuje zawarte w nim znaczenie, to znów rozszerza je i podnosi. Jednolitość druku źle rządzi dynamiką słowa. Równe rzędkie liter, odlane w niezmiennej formie, odbierają słowom prężność, nie ma sposobu wyróżnić ich tak, jak to czynią intonacja, akcent, ruch. Trzeba dotrzeć do Chin, żeby znaleźć starą i wykwinną kulturę wiersza, która szuka swego wdzięku nie tylko w słowach, lecz także w znakach je wyrażających, w specjalnym ich doborze, w starannie obmyślanej kaligrafii, w gatunkach papieru i w ornamentach je zdobiących. Gutenberg zapewnił dziełu literackiemu potężne środki przetrwania nawet największych katastrof dziejowych. Co prawda, w XV i XVI wieku nakłady były jeszcze tak szczupłe, że ten i ów inkunabuł stał się wielką rzadkością albo i unikatem, lecz odtąd liczba egzemplarzy tak wzrosła, sposoby konserwacji tak się udoskonaliły i rozpowszechniły, że każda książka ma szansę nieśmiertelności. Nie można bowiem mówić o śmierci dzieła, dopóki ono istnieje choćby w jednym egzemplarzu. Przypadek – odkrycie papirusów z ich wierszami – doprowadził do zmartwychwstania Bakchylidesa i Herondasa, dwóch zaginionych poetów. Taki sam przypadek albo nagła zmiana zainteresowań mogą zapewnić po wiekach triumfalny powrót autorom dziś wzgardzonym czy zapomnianym.

Na podstawie: Jan Parandowski, *Alchemia słowa*, Warszawa 1986.

[zmodyfikowana wersja tekstu z <https://cke.gov.pl/egzamin-maturalny/egzamin-maturalny-w-formule-2023/materialy-dodatkowe/arkusze-diagnostyczne-grudzien-2023/#> arkusz 1 – Test. Arkusz egzaminacyjny dla obywateli Ukrainy]

Przykładowe rozwiązanie zadania [pogrubieniem zaznaczono zdania zawierające główną myśl i zapewniające spójność tematyczną]

Jan Parandowski „Alchemia słowa”

Słowem opanował człowiek przestrzeń i czas. Ono wyodrębniało przedmioty z chaosu zjawisk, dawało im kształt i barwę, zbliżało lub oddalało, mierzyło. W nim ocknęły się zdarzenia, chwile, godziny, lata, terażniejszość, przyszłość i przeszłość. Lecz samo słowo ledwo wymówione przemijało i musiało być na nowo powtórzone, by istnieć, jeśli usta milczały. Nie istniało poza człowiekiem mówiącym, a jedyną przestrzenią, jaką mogło pokonać, była ta, którą zdołał przebyć ludzki głos.

Słowo to budulec literatury, szlachetny i pospolity zarazem. Ani kamień, drzewo, metal, którymi się posługuje architektura i rzeźba, ani farby, którymi rozporządza malarstwo, ani dźwięki wydobyte z instrumentów jako materiał twórczy muzyki, nie mogą się porównać z tajemniczym dostojnością słowa.

Przez wiele pokoleń, niekiedy przez wszystkie wieki ich kultury, podejmowano nieustannie ten sam temat, ten sam motyw, ten sam obraz, tę samą przenośnię, nawet ten sam zwrot, aby szukać nowego układu słów, nowej frazy poetyckiej. Trzeba się dobrze wmyśleć, wpatrzeć, wsłuchać, aby zauważyć subtelny różnicę tam, gdzie w pierwszej chwili dostrzegało się kopię. **Była to epoka ucha.** Każdy wiersz czy każde zdanie prozy rozważano przede wszystkim w organach głosu. Poezja krążyła bardziej w żywym słowie niż w książce. Książka była droga i rzadka. Podręczną biblioteczkę, wybór z ulubionych poetów nosiło się w pamięci. Staranna dykcja recytatorów i aktorów objawiała zarówno doskonałość, jak i niedostatki utworów.

Z wynalezieniem druku zamknęła się epoka ucha. Zarówno w odczuwaniu poezji, jak i w jej tworzeniu kształt graficzny zdobył znaczną przewagę. Druk odebrał literaturze pięknej niejedną z jej uroków, których tak wiele kryło się w dawnych rękopisach. Książka, rozchodząca się w tysiącach egzemplarzy, całkowicie do siebie podobnych i bezosobistych, ma w sobie pospolitość masowej produkcji. Jednak poeci dawno już zobojętnieli na szatę graficzną, w jakiej pojawiają się ich utwory. Większość tak pragnie je rozpowszechnić, że marzą tylko o tym, by pojawiły się w gazecie, pomieszane z kroniką wypadków i ogłoszeniami, wytłoczone zużyтыми czcionkami na ordynarnym papierze, który jutro będzie się walał na śmietniku.

Słowo pisane jest odarte ze swego naturalnego środowiska: głosu, mimiki, gestu. Jest zawsze czymś więcej albo czymś mniej – hiperbolą albo elipsą – zacieśnia i kondensuje zawarte w nim znaczenie, to znów rozszerza je i podnosi. Jednolitość druku źle rządzi dynamiką słowa. Równe rzędkie liter, odlane w niezmiennym formie, odbierają słowom prężność, nie ma sposobu wyróżnić ich tak, jak to czynią intonacja, akcent, ruch. Trzeba dotrzeć do Chin, żeby znaleźć starą i wykwiną kulturę wiersza, która szuka swego wdzięku nie tylko w słowach, lecz także w znakach je wyrażających, w specjalnym ich doborze, w starannie obmyślanej kaligrafii, w gatunkach papieru i w ornamentach je zdobiących.

Gutenberg zapewnił dziełu literackiemu potężne środki przetrwania nawet największych katastrof dziejowych. Co prawda, w XV i XVI wieku nakłady były jeszcze tak szczupłe, że ten i ów inkunabuł stał się wielką rzadkością albo i unikatem, lecz odtąd liczba egzemplarzy tak wzrosła, sposoby konserwacji tak się udoskonaliły i rozpowszechniły, że każda książka ma szansę nieśmiertelności. Nie można bowiem mówić o śmierci dzieła, dopóki ono istnieje choćby w jednym egzemplarzu. Przypadek – odkrycie papirusów z ich wierszami – doprowadził do zmartwychwstania Bakchylidesa i Herondasa, dwóch zaginionych poetów. Taki sam przypadek albo nagła zmiana zainteresowań mogą zapewnić po wiekach triumfalny powrót autorom dziś wzgardzonym czy zapomnianym.

Załącznik B4

Przeczytaj ponownie tekst dotyczący motywu codzienności w literaturze dawnej. Przyjmij, że jest on zaczątkiem rozprawki na temat: „Codzienność w literaturze dawnej”. Na jego podstawie ułóż krótki tekst złożony z 3-4 akapitów. W tym celu zastanów się nad myślą przewodnią każdego z akapitów. Zastosuj słownictwo zapewniające spójność zarówno wewnątrz akapitów, jak i pomiędzy akapitami. Niektóre myśli będziesz musiał rozwinąć, aby całość miała sens.

Przykładowe poprawne wykonanie zadania

Etap 1. – wskazanie słów kluczcy

Codziennosc to zbiór tematów i motywów odnoszących się do opisów zwykłego ludzkiego życia. W wielu epokach twórcy chętnie opisywali codzienność. Życie można ukazywać w jego najprostszych, powszechnych przejawach. **Realizm** to nurt w literaturze postulujący ukazywanie wiernego, realistycznego, prawdopodobnego i typowego dla danej epoki obrazu świata. **Jan Kochanowski** realizuje program renesansowego humanizmu. *Człowiekiem jestem i nic, co ludzkie, nie jest mi obce* – zgodnie z tą maksymą renesansowi twórcy pokazywali życie w jego różnych wymiarach. **Adam Mickiewicz** w „Panu Tadeuszu” pokazał życie szlachty na Litwie – powszednie zajęcia i obyczaje.

Etap 2. – redagowanie tekstu złożonego z kilku akapitów

Codziennosc to zbiór tematów i motywów odnoszących się do opisów zwykłego ludzkiego życia, które można ukazywać w jego najprostszych, powszechnych przejawach. Ponieważ jest to zagadnienie dotyczące wszystkich ludzi – bez względu na ich wiek, pochodzenie, okoliczności, w jakich żyją, w wielu epokach twórcy chętnie opisywali życie codzienne.

Ważnym nurtem w literaturze postulującym ukazywanie wiernego, realistycznego, prawdopodobnego i typowego dla danej epoki obrazu świata okazał się realizm, widoczny między innymi w tekstach pozytywistycznych.

Jednak opisywanie codzienności można dostrzec dużo wcześniej. Już Jan Kochanowski, realizując program renesansowego humanizmu, zgodny z maksymą *Człowiekiem jestem i nic, co ludzkie, nie jest mi obce* pokazywał życie w jego różnych wymiarach.

Mówiąc o opisach codzienności, nie można pominąć jedynej polskiej epopei narodowej – „Pana Tadeusza”. Adam Mickiewicz pokazał w niej życie szlachty na Litwie – jej powszednie zajęcia i obyczaje.

Parengé Magdalena Trysińska